

„Naše banátská vesnice Vojvodovo (vesnice báby Marie a matky).“ *Vojvodovo: stránky o bývalé české obci v Bulharsku* [online]. [cit. 28. 5. 2013]. Dostupné z: [http://www.vojvodovo.cz/index.php?option=com\\_content&view=article&id=171:nse-banat-ska-vesnice-vojvodovo&catid=91:vojvodovo-clanky-a-knihy&Itemid=680](http://www.vojvodovo.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=171:nse-banat-ska-vesnice-vojvodovo&catid=91:vojvodovo-clanky-a-knihy&Itemid=680)). Na stránkách <http://www.vojvodovo.cz> je navíc jako překladatelka textu uvedena Gabriela Fatková. Údaj na internetu samozřejmě může být chybný, pokud však byla osoba překladatelky opomenuta či zamlčena stejně jako dřívější zveřejnění překladu, opět se jedná o výrazné překročení pravidel vědecké práce.

Otázka třetí a poslední: Proč? Jak jsem se pokusil na vybraných konkrétních případech ukázat, soubor komentovaných edic *Vojvodovo: historie, obyvatelstvo, migrace* je po všech stránkách problematickou publikací. Postrádá jednak výraznější hodnoty odborné a pouze rozšiřuje pramennou základnu vojvodologických studií bez ambic o širší komparativní (a vlastně jakékoliv) vyhodnocení sebraného materiálu, jednak vykazuje některé mimořádně závažné formální nedostatky. Nezbytně tedy tane na mysli otázka, proč se do podobné eskapády Marek Jakoubek vůbec pustil. Hledání odpovědi je nelehké, zejména s ohledem na to, že to byl právě Marek Jakoubek, kdo mě během nesčetných diskusí zasvěcoval do tajů sociokulturní antropologie a vždy vstřícně, i když nekompromisně korigoval mé interpretační pozice historika a etnografa. Spíše než moralizující soudy a hypotézy si proto dovoluji skromné doporučení: Po více jak 10 letech zkoumání Vojvodova by měl Marek Jakoubek radikálně změnit terén a téma. Nekonečné a opakované psaní o Vojvodovu se začalo točit v kruhu a je čím dál více jen zbytečným absurdním divadlem. Je obrovská škoda, že na něm Marek Jakoubek plýtvá svůj mimořádný intelektuální i organizační potenciál.

Jiří Woitsch

**Petra Košťálová: *Stereotypní obrazy a etnické mýty. Kulturní identita Arménie*** Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2012, 315 s.

V českém prostředí zatím neexistuje mnoho publikací, které by místní čtenáře více obeznámily s tématem Arménie, byť se samozřejmě několik knih a článků věnovaných tomuto státu a tamnímu národu objevilo (s. 13). Novou prací, jež se snaží tuto tematiku přiblížit nejenom české odborné veřejnosti, je dílo *Stereotypní obrazy a etnické mýty. Kulturní identita Arménie*, které je výsledkem několikaletého bádání autorky Petry Košťálové. V první polovině knihy se Petra Košťálová zabývá teoretickou stránkou věci. Abychom vůbec mohli začít přemýšlet o sociální identitě, je nutné si definovat, jak tomuto pojmu rozumíme. Autorka zde vychází z dnes již typického nazírání na danou problematiku, když pracuje s existencí a neustálým vytvářením hranic mezi *My* a *Oni*, přičemž naše skupina je vždy chápána jako lepší než ti *Druzí*. Zároveň upozorňuje, že hranice mezi skupinami je propustná, ale „... je interpretována jako nepropustná“ (s. 23), přičemž její neprostupnost je o poznání větší ve chvíli, kdy je vyvolán pocit ohrožení uvnitř skupin. Z toho také vyplývá, že i „... hranice národa či etnické skupiny tak zůstávají relativní“ (s. 24). Podrobněji se následně *Jiným* věnuje v samostatné kapitole teoretické části (Kategorie Jiných: mezi exotickou přitažlivostí a strachem z neznáma), ve které předkládá několik způsobů uvažování o této kategorii.

Jedním z mnoha nástrojů, který napomáhá onu hranici mezi skupinami formovat a na něž se autorka podrobněji zaměřuje, je stereotyp, v jejím případě stereotyp etnický. V okamžiku, kdy máme o *Druhém* nedostatek informací, vede to k šíření negativních stereotypů, které budou o poznání silnější, pokud budou sdíleny kolektivně (s. 41, 47). Zároveň také stereotypy nejsou něčím, co by bylo neměnné a dané. Naopak

i u nich dochází k proměně v závislosti na dobovém kontextu. Stejně tak je neustále konstruována kolektivní paměť skupiny (ať už národní, či etnické), na což Petra Košťálová upozorňuje v nadcházející kapitole teoretické části. Kolektivní paměť podle ní zachycuje historické události a následně je také reinterpretuje. Poukazuje tak na fakt, že nic, co bychom mohli označit jako skutečnou a reálnou minulost, neexistuje a naopak se můžeme setkat ve všech společnostech s protichůdnými výklady historických událostí (s. 64–65). V části textu věnované právě kolektivní paměti autorka vychází zejména z odkazu na dílo Anthonyho D. Smitha a jeho nazírání na nacionalismus, které bývá označováno jako etnosymbolismus. Ostatně s úvahami tohoto britského teoretika nacionalismu pracuje také v poslední teoretické kapitole publikace, ve které hovoří o etnických a národních mýtech. Právě Smithovu klasifikaci (etnických či národních) mýtů zde přejímá.

Následně se již autorka knihy přehoupne do druhé poloviny textu; tj. do části praktické, která je posléze rozdělena do čtyř hlavních kapitol. V případové studii, jež je věnována arménské kulturní identitě, si „... klade za cíl aplikovat pojmy popsané v teoretické části knihy a pokusit se s jejich pomocí zachytit komplexní fenomén etnicity na základě modelu arménského národa“ (s. 137–138). Zde čerpá ve velké míře ze zdrojů primárních, pracuje s arménskými kronikářskými texty, kolofony či folklórními sbírkami, což jí umožňuje její znalost literární i moderní arménštiny.

V první a zároveň nejrozsáhlejší kapitole empirické části knihy se zaměřuje na pilíře arménské identity. Nejdříve se zabývá arménským písmem a jazykem. Ostatně na důležitost jazyka při konstruování (národních či etnických) identit upozorňují mnozí autoři. Jmenujme např. Erica Hobsbawma, podle kterého „... jazyk byl něčím víc než jedním z několika kritérií, jimiž lidé dávali najevo svou příslušnost k určitému kolektivu“ (E. Hobsbawm. *Národy a nacio-*

*nalismus od roku 1780. Program, mýtus, realita.* Brno: CDK 2000, s. 62). V Arménii následně hraje, jak autorka uvádí, velmi důležitou roli již od 4. až 5. století existence apoštolské gregoriánské církve. Ač bychom v průběhu středověku i novověku mohli pozorovat rozštěpení arménské komunity do mnoha skupin s různými dialekty, odlišnými tradicemi apod., gregoriánská církev byla již v tuto dobu důležitým symbolem armenity (s. 157). Stejně významnou funkci v uvědomování si své arménské příslušnosti hrají dle autorky události z let 1915 až 1916, tj. genocida Arménů v Osmanské říši, známá pod názvem *Aghet*. Od těchto událostí došlo k definitivnímu ustanovení arménských dějin chápaných jako soubor mezi Armény a Turky (s. 168). Čtvrtým a posledním základním pilířem arménské identity je dle autorky existence diaspory, uvnitř které se stále udržuje silné pouto k Arménii.

Po vyjmenování předních pilířů, na nichž je arménská identita vystavěna, následuje kapitola přímo věnovaná arménským národním mýtům. Při čtení této kapitoly se však mnohokrát dozvídáme informace, které již padly v předchozích řádcích textu, což může čtenáře, jež očekávají v práci dosud nevyčtené myšlenky, nemile překvapit. Na druhou stranu nám tato část knihy poslouží jako potvrzení závěrů předchozí kapitoly právě tím, že v arménských národních mýtech vystupují události a postavy, které přímo vycházejí z výše zmíněných čtyř pilířů, na nichž je identita Arménů tvořována.

V nadcházející části textu se autorka zaměřuje na existenci tzv. klíčových slov, jež si spojujeme s arménskou identitou. Výběr těchto slov, která jsou v práci zkoumána a představována, „... je založen na frekvencovaném pojmech vyskytujících se jak v historických textech období středověku, tak v textech současných autorů“ (s. 283). Pod těmito klíčovými slovy, respektive arménskými národními symboly, rozumí sedm atributů. Jedná se o vlast, půdu, hory, ka-

men, oheň, rodinu a exil. Některé z nich jsou zcela typické pro arménskou identitu, s jinými se běžně setkáme u dalších národních či etnických identit. Např. vlast a rodina jsou, dle mého názoru, typickými pojmy a symboly, se kterými operuje prakticky každé národní, respektive etnické společenství. Ač tato kapitola přináší dozajista zajímavý náhled na arménskou identitu, postrádám zde větší propojenost s předchozími řádky.

V poslední kapitole praktické části, jež nám dokresluje obrázek arménské kulturní identity, se autorka zaměřuje na stereotypy, které jsou s Armény spojeny. Nejprve představuje arménské autostereotypy a následně přechází ke stereotypizaci Arménů *Jinými*. V závěrečné podkapitole toto téma obrací a předkládá čtenáři stereotypické uvažování Arménů o *Jiných*. Právě v této části knihy je znovu na konkrétních příkladech spojených s arménskou identitou poukázáno na to, že o vlastní skupině budeme prakticky vždy přemýšlet v kontaktu s *Druhými* jako o lepší. Typické arménské stereotypy chápání sebe sama jsou rytíř, mučedník a bojovník za svobodu, bojující kněz, exulant či zemědělec (s. 245–253). Tzn. že se členové arménské národy ve stereotypickém uvažování chápou jakožto někdo, kdo za svůj národ musí (čestně) bojovat, kdo je svému národu stále oddán, ale bohužel se pohybuje mimo vlast, a konečně také jako někdo, kdo si váží své „země zaslíbené“, kterou dennodenně obdělává a nechává vzkvétat. Pohledem nejbližších *Jiných*, tj. Turků (či dříve majoritní společnosti Osmanské říše), se však Armén proměňuje v konkurenta, ať už z hlediska ekonomického, či náboženského (s. 255). Dle toho mu jsou následně přiřazovány stereotypní charakteristiky, které ho budou zákonitě vykreslovat v o poznání negativnějším světle (jako heretika, ďáura apod.), než o sobě uvažují příslušníci národa arménské.

Při celkovém hodnocení publikace můžeme jejího čtenáře postupem času začít tro-

chu nudit časté opakování stejných příkladů, o kterých byla zmínka již v jiných částech textu. Jmenujme např. prakticky neustálé upozorňování na důležitost národního hrdiny Vardana a bitvy u Avarajru při konstruování arménské identity. Autorka dále prokládá svůj text na mnoha místech citacemi, což je samozřejmě ve většině případů ku prospěchu věci. Nicméně leckde se objevují citace, které zdánlivě s předchozím textem nesouvisí, a čtenář po jejich přečtení musí hledat „ztracenou nit“ řádků předchozích.

Tyto drobné nedostatky ale nemohou, společně s minimálně se vyskytujícími překlepy, zásadním způsobem ovlivnit celkovou kvalitu recenzované publikace. Cíl monografie *Stereotypní obrazy a etnické mýty. Kulturní identita Arménie*, kterým „... bylo pokusit se zachytit – nejprve na teoretickém základě, pak na konkrétních příkladech – proměnlivý a prchlivý fenomén etnicity ...“ (s. 282), byl zcela beze zbytku naplněn. V teoretické části práce i v kapitolách, které byly věnovány přímo problematice arménské kulturní identity, autorka znovu potvrzuje, že identita (v tomto případě etnická, respektive národní) není něčím rigidním a neměnným, ale naopak se jedná o fenomén, jenž se neustále proměňuje v závislosti na kontextu, ve kterém je vyjednáván.

Jiří Zákravský

**Jakub Havlíček: *Cesty božstev. Otázky interpretace náboženství a nacionalismu v moderním Japonsku***

Brno, Masarykova univerzita 2011, 223 s.

Může se zdát, že se kniha Jakuba Havlíčka *Cesty božstev*, vydaná v roce 2011, vztahuje „pouze“ k úzce vymezené oblasti vědeckého bádání, totiž k otázkám interpretace náboženství a nacionalismu v moderním Japonsku, jak hlásá podtitul. Jak však sám autor na mnoha místech podotýká a (nutno uznat, že) sám tento přístup přísně